

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПЕРЕГЛЯДУ ДЕЯКИХ УХВАЛ У СПРОЩЕНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Шабалін А. В.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Центру правового забезпечення розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

У статті досліджено питання, пов'язані з особливістю апеляційного перегляду, зокрема ухвали суду першої інстанції про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу. Розглянуто процесуальні особливості означеної процедури апеляційного перегляду, досліджено відповідні доктринальні позиції. Сформульовано висновки та пропозиції щодо вдосконалення чинного ЦПК України.

Ключові слова: суд, цивільний процес, наказне провадження, апеляція, ухвала суду.

Постановка проблеми. Наказне провадження є одним із видів цивільних проваджень. Так, згідно з ч. 3 ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) суди розглядають справи, визначені у частині першій цієї статті, в порядку позовного, наказного та окремого провадження [1]. Наказне провадження за своєю правовою природою є спрощеним цивільним провадженням.

Відповідно до ч. 1 ст. 96 ЦПК України судовий наказ може бути виданий у разі, якщо:

- 1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- 2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;
- 3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;
- 4) заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;

4-1) заявлено вимогу про стягнення аліментів у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;

5) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів [1].

Варто зазначити, що застосування судового наказу було значно розширено, зокрема у справах, пов'язаних щодо виплат на дитину (Закон № 2037–VIII від 17.05.2017).

Важливим питанням національного судочинства є якість судових актів. Саме процесуальний інститут перегляду своїм основним завданням має створити правові перепони для тих судових рішень, які не відповідають вимогам закону. Все це стосується й судового наказу як особливої форми судового рішення. Іншим є те, що наказне провадження, порівняно з іншими провадженнями, має свої процесуальні особливості. Отже, існує необхідність дослідити такі особливості крізь призму апеляційної процедури перегляду, зокрема апеляційного перегляду відмови у відкритті наказного провадження.

Аналіз розробки проблематики. Питання, пов'язані з дослідженням наказного провадження, а також питання, пов'язані з переглядом судових рішень у цивільному судочинстві, були досліджені в працях таких вчених: В. М. Аргунова, І. В. Андропова, І. О. Безлюдько, О. А. Беляневич, С. С. Бичкової, В. І. Бобрика, О. Т. Боннера, В. А. Васильєвої, М. В. Вербіцької, О. С. Захарової, С. О. Короєда, В. М. Короленка, О. М. Шиманович, П. І. Шевчук, М. Й. Штефана, О. О. Штефан, С. Я. Фурси та ін. Проте означене питання апеляційного перегляду відмови у видачі судового наказу, як це представлено у цій статті, раніше не було предметом дослідження.

Метою дослідження є виявлення та вирішення комплексу теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із процедурою апеляційного перегляду відмови у видачі судового наказу, а також визначення відповідних шляхів вдосконалення чинного національного цивільного процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Звернемось до структури наказного провадження, яка закріплена у чинному ЦПК України.

За своєю процесуальною моделлю наказне провадження має свої особливості порівняно з іншими видами цивільних проваджень. Так, зокрема, у структурі наказного провадження виділяються як етапи, так і стадії. Стадія розгляду справ наказного провадження в суді першої інстанції поділяється на такі

етапи: а) звернення до суду із заявою про видачу судового наказу; б) відкриття наказного провадження та видача судового наказу; в) розгляд заяви про скасування судового наказу; г) видача судового наказу стягувачу. У стадійній структурі наказного провадження виділяються такі стадії: 1) розгляд справи в суді першої інстанції; 2) перегляд судових рішень у справах наказного провадження; 3) виконання судового наказу [2, с. 4–5].

Отже, у вищезапропонованій моделі наказного провадження стадія перегляду є самостійною стадією. Натомість варто зазначити, що сам виданий судовий наказ чи/або змінений судовий наказ не можуть бути переглянуті в порядку касаційного оскарження (ст. 307 ЦПК України).

Згідно з ч. 7 ст. 100 ЦПК України питання про відкриття наказного провадження або про відмову в прийнятті заяви про видачу судового наказу суддя вирішує не пізніше наступного дня з дня надходження заяви до суду, закінчення строку, для усунення недоліків заяви про видачу судового наказу та не пізніше наступного дня після отримання судом у порядку, передбаченому частиною шостою цієї статті, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи – боржника. Про відкриття наказного провадження суддя постановляє ухвалу [1].

У п. 10 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ) від 23 грудня 2011 року № 14 «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження» зазначено, що за відсутністю підстав для залишення заяви про видачу судового наказу без руху, повернення заяви чи відмови у прийнятті заяви суддя у строк, визначений ч. 7 ст. 100 ЦПК України постановляє ухвалу про відкриття наказного провадження та у триденний строк із моменту її постановлення видає судовий наказ по суті заявлених вимог (ч. 1 ст. 102 ЦПК) [3].

Розділ II ЦПК України не містить окремих вимог щодо змісту такої ухвали. Її зміст має відповідати загальним вимогам, встановленим ст. 210 ЦПК України для ухвал суду.

Згідно з ч. 1 ст. 210 ЦПК України ухвала суду, що постановляється як окремий документ, складається з:

- 1) вступної частини із зазначенням: часу і місця постановлення; прізвища та ініціалів судді (суддів – при колегіальному розгляді); прізвища та ініціалів секретаря судового засідання; імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі; предмета позовних вимог;
- 2) описової частини із зазначенням суті питання, що вирішується ухвалою;
- 3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд постановляючи ухвалу;
- 4) регулятивної частини із зазначенням: висновку суду; строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження [1].

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 210 ЦПК України в ухвалі про відкриття наказного провадження має бути зазначений закон, яким суд керувався постановляючи таку ухвалу, тобто посилання на відповідні норми розділу II ЦПК України.

У процесуальному законодавстві необхідно розрізняти повернення судом заяви про видачу судового наказу та відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу (ч. 1, 2 ст. 100 ЦПК України). Відповідно до приписів ч. 1 ст. 101 ЦПК України повернення заяви у випадку, встановленому ч. 1 ст. 100 цього Кодексу, не є перешкодою для повторного звернення з такою самою заявою після усунення її недоліків. Натомість відповідно до положень ч. 2 вказаної процесуальної норми відмова у прийнятті заяви унеможливорює повторне звернення з такою самою заявою. Заявник у цьому випадку має право звернутися з тими самими вимогами у позовному порядку [1].

Таким чином, законодавцем визначено різні процесуальні наслідки для повернення заяви про видачу судового наказу та відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу.

Також у чинному ЦПК України встановлені різні підстави для повернення та відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу.

Так, відповідно до ст. 100 ЦПК України суддя повертає заяву про видачу судового наказу у разі, якщо:

- 1) заявник у встановлений судом строк не усунув недоліки заяви про видачу судового наказу;
- 2) до моменту відкриття наказного провадження надійшло звернення заявника про повернення заяви про видачу судового наказу;
- 3) наявні обставини, зазначені у п. 2–4 ч. 3 ст. 121 цього Кодексу.

Про повернення заяви про видачу судового наказу суддя постановляє ухвалу. Суддя відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу у разі, якщо: 1) заявлено вимогу, не передбачену ст. 96 цього Кодексу; 2) із заяви і поданих документів вбачається спір про право; 3) наявні обставини, зазначені у п. 2–5 ч. 2 ст. 122 цього Кодексу [1].

За наслідками вирішення питання про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу чи її повернення суд постановляє відповідну ухвалу, яка, як було вже зазначено вище, повинна відповідати щодо форми та змісту ст. 210 ЦПК України [1].

Загальними принципами цивільного судочинства, зокрема ст. 13 ЦПК України, закріплене право осіб, які брали участь у справі, та осіб, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання щодо їх прав та обов'язків, на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у випадках та порядку, встановленому ЦПК України [1].

Основним завданням апеляційної інстанції є перевірка законності й обґрунтованості судових рішень місцевих судів. За результатами такої перевірки апеляційні суди мають право, за наявності підстав, передбачених процесуальним законом, скасувати, змінити судові рішення, постановити нове або залишити судові рішення без змін [4, с. 139].

У ч. 1 ст. 292 ЦПК України визначено, що сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково [1].

У цивільному процесуальному законі визначено перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в порядку апеляційного провадження. Варто зазначити, що законодавець окремо виділяє ухвали суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені окремо від судового рішення. Так, згідно з ч. 1 ст. 292 ЦПК України окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо:

- 1) відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасування судового наказу;
- 2) забезпечення позову, а також щодо скасування забезпечення позову;
- 3) повернення заяви позивачеві (заявникові);
- 4) відмови у відкритті провадження у справі;
- 5) відкриття провадження у справі з недотриманням правил підсудності;
- 6) передачі справи на розгляд іншому суду;
- 7) відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;
- 8) визнання мирової угоди за клопотанням сторін;
- 9) визначення розміру судових витрат;
- 10) внесення виправлень у рішення;
- 11) відмови ухвалити додаткове рішення;
- 12) роз'яснення рішення;
- 13) зупинення провадження у справі;
- 14) закриття провадження у справі;
- 15) залишення заяви без розгляду;
- 16) залишення заяви про перегляд заочного рішення без розгляду;
- 17) відмови у відкритті провадження за нововиявленими обставинами;
- 18) видачі дубліката виконавчого листа;
- 19) поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;
- 20) відстрочки і розстрочки, зміни чи встановлення способу і порядку виконання рішення;
- 21) тимчасового влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу;
- 22) оголошення розшуку відповідача (боржника) або дитини;
- 23) примусового проникнення до житла;
- 24) звернення стягнення на грошові кошти, що знаходяться на рахунках;
- 24-1) тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України;
- 25) заміни сторони виконавчого провадження;
- 26) визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами;
- 27) рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця;
- 28) повороту виконання рішення суду;
- 28-1) виправлення помилки у виконавчому листі або визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню;
- 29) відмови в поновленні втраченого судового провадження;
- 30) звільнення (призначення) опікуна чи піклувальника;
- 31) відмови у відкритті провадження у справі про скасування рішення третейського суду;
- 32) повернення заяви про скасування рішення третейського суду;
- 33) повернення заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду [1].

Цивільний процесуальний закон не встановлює особливостей щодо форми і змісту апеляційної скарги у наказному провадженні, а також особливостей розгляду в апеляційній інстанції даної категорії справ.

Відмова апеляційної інстанції у задоволенні апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції про відмову в прийнятті заяви про видачу судового наказу може бути оскаржена в порядку касаційного оскарження (ст. 324 ЦПК України).

Розглядаючи питання, пов'язані з апеляційним переглядом ухвал про відмову у відкритті наказного провадження, варто зупинитися на одному питанні.

У процесуальній літературі з наказного провадження висловлюється думка, що у разі відмови в прийнятті заяви про видачу судового наказу заявник матиме право одночасно захищати свої права як коли подає апеляційну скаргу на відповідну ухвалу суду першої інстанції, так і коли звертається до суду з позовною заявою, що містить вимогу, аналогічну тій, що вказувалась в заяві про видачу судового наказу. І в разі скасування апеляційною інстанцією відповідної ухвали про відмову в прийнятті заяви про видачу судового наказу, що призводить до розгляду заяви про видачу судового наказу в суді першої інстанції, одна і та сама вимога буде розглядатися і в позовному, і в наказному провадженні. Далі науковці вказують, що у разі виникнення такої правової ситуації, суд має залишити без розгляду або позовну заяву, або заяву про видачу судового наказу відповідно до приписів п. 4 ч. 1 ст. 207 ЦПК України [5, с. 194–195].

З такою позицією можна повністю погодитися. Також варто зазначити, що вищезначена ситуація може мати місце і при вирішенні справ з альтернативною підсудністю (наприклад, справ щодо стягнення заборгованості із заробітної плати). Наразі відсутня і законодавча вимога про здійснення відповідної перевірки з боку суду. Також і технічно така перевірка є наразі неможливою.

На нашу думку, щоб мінімізувати можливість виникнення подібних ситуацій, а також дотичних до такої інших правових ситуацій, варто ст. 103, 119 ЦПК України доповнити положенням про обов'язковість зазначення заявником або/чи позивачем, що відповідний спір (вимоги) не розглядаються в іншому суді.

Вважаємо, що запропонована нами новація буде сприяти оперативності та законності цивільного судочинства. Також запропоноване повною мірою корелюється з принципом диспозитивності цивільного процесу (ст. 10 ЦПК України).

Висновок. Отже, незважаючи на процесуальну особливість процедури видачі судового наказу, апеляційний перегляд ухвали суду першої інстанції про відмову в прийнятті заяви про видачу судового наказу здійснюється за загальними правилами апеляційного перегляду ухвал суду першої інстанції. Разом з тим у касаційному порядку не може бути оскаржений судовий наказ (змінений судовий наказ), за виключенням ухвал, поставлених у наказному провадженні, у тому числі й рішення (ухвали) апеляційної інстанції про відмову у задоволенні апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції про відмову в прийнятті заяви про видачу судового наказу.

З метою мінімізації можливості одночасного вирішення судом першої інстанції позовної заяви та заяви про видачу судового наказу щодо аналогічних вимог, у разі скасування судом апеляційної інстанції ухвали суду першої інстанції про відмову в прийнятті заяви про видачу судового наказу, пропонується доповнити ст. 103, 119 ЦПК України положенням про необхідність зазначення у відповідних заявах, що відповідний спір або/чи заявлені вимоги не розглядаються в іншому суді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 10.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 20.09.2017).
2. Шабалін А. В. Судочинство у справах наказного провадження: автореф. дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец.: 12.00.03 «Цивільн. право і цивільн. процес; сім. право; міжнарод. приватн. право» // НДІ приватного права і підприємництва імен. акад. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2016. 20 с.
3. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 р. № 14 «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження». URL: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_zh_2011_rik/postanova_vid_23122011_roku_№_14_pro_praktiku_rozgljadu_sudami_zajav_u_porjadku_nakaznogo_provadzhen.html (дата звернення: 20.09.2017).
4. Теліпко В. Е. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Науково-практичний коментар / За ред. Молдована В. В. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 528 с.
5. Наказне провадження в цивільному процесі: монографія / За заг. ред. В. І. Бобрика. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2011. 203 с.

Shabalin A. About procedure for the appeal of certain judicial acts in civil court order proceedings

A scientific article examines the procedure for appealing in civil litigation. The procedure of simplified judicial proceedings is examined in detail. The procedure for appealing a court's refusal to issue a judicial act (court order). Existing scientific positions on the peculiarity of appeals in civil proceedings (court order proceedings) are shown. The author presents new theoretical legal innovations for the improvement of civil litigation (the court order proceedings).

Keywords: court order, civil litigation, court, appeals procedure, judicial act.